

מנאל חריב * / הרשימה הערבית המשותפת בבחירות 2015: שותפות שהיא כורח המציאות

הרשימה המשותפת, שעל הקמתה הכריזו המפלגות הערביות בישראל ב-23 בינואר 2015, היא בבחינת תקדים היסטורי בפוליטיקה הערבית בישראל, אף שהקריאות בקרב הציבור הערבי לאיחוד פוליטי אינן בגדר חידוש ונשמעות זה שנים. יש הטוענים כי ניתן להסביר באופן חלקי את שיעור ההצבעה הנמוך לכנסת של הציבור הערבי במערכות הבחירות האחרונות כהבעת מחאה ותסכול על פילוג המפלגות הערביות ועל הנהגותיהן.

אפשר למנות ארבעה גורמים עיקריים העומדים בבסיס החלטתן של המפלגות הערביות להתמודד ברשימה משותפת בבחירות 2015.

ראשית, לא ניתן להתעלם מהתיקון לחוק הבחירות לכנסת שעניינו העלאת אחוז החסימה מ-2% ל-3.25% שהתקבל בחודש מארס 2014. מטרתו המוצהרת של התיקון הייתה להגביר את יציבות המשילות של ממשלות ישראל, אולם בעיני המפלגות הערביות ובעיני המפלגות הקטנות האחרות הוא נתפס כמהלך שנועד לצמצם את סיכוייהן לעבור את אחוז החסימה ובכך לצמצם את ייצוגן בכנסת. אחוז החסימה החדש אכן צמצם מאוד את הסיכוי של כל אחת מארבע המפלגות הערביות המיוצגות בכנסת כיום לעבור את אחוז החסימה במערכת הבחירות הבאה. לפיכך ההבנה שיש צורך באיחוד בין המפלגות הערביות מונחת מאז מארס 2014 על סדר היום הפוליטי של הציבור הערבי בישראל ושל המפלגות הערביות, וחלחלה ההבנה כי צורך זה הכרחי.

הגורם השני להתמודדות ברשימה משותפת הוא הגברת כוחם של הצעירים המשכילים הערבים. בשנתיים האחרונות נצפתה מגמה בולטת של עלייה תלולה במעורבות האזרחית של צעירים ערבים בעניינים פוליטיים באינטרנט וברשתות החברתיות. בעזרת שימוש נרחב בפייסבוק בנו הצעירים הללו מסעות פרסום, שנועדו להשפיע על דעת הקהל והצליחו להוביל אחריהם את הרחוב הערבי בארץ ואת המפלגות הערביות, להפגנות גדולות ולמחאות על תכניות וחוקים שעמדו על סדר היום הציבורי בארץ, כמו תכנית פראוור או חוק הלאום.

הפעילות המהירה והאקטיבית של הצעירים בנתה תשתית של לחץ אזרחי על המפלגות הערביות, שדרבן אותן להתמודד ברשימה מאוחדת. הצעירים הערבים השמיעו את קולו של הרחוב הערבי בארץ, הדורש אחדות, פנים חדשות וייצוג של נשים וצעירים בפוליטיקה. דף הפייסבוק ערב מתחזן ("ערבים מאוחדים"), שהקימו צעירים ערבים מיד לאחר ההחלטה על הקדמת הבחירות, הכריז: "אנו נצביע רק לרשימה מאוחדת". בתוך כמה ימים נרשמו בדף אלפי תמיכות ("לייקים"), המביעות אהדה והזדהות וכן נרשמו מאות שיתופים בדפים אחרים. באמצע דצמבר 2014 פרסם הדף תוצאות של סקר שנערך באמצעות פייסבוק, שהראו כי 83% מהערבים בארץ רוצים ברשימה מאוחדת וכי רק כ-2% מהם מעוניינים שהמפלגות תישארנה כמות שהן.

הגורם השלישי להחלטת המפלגות הערביות להתאחד הוא התרבות חילוקי הדעות בין המחנה הימני בכנסת לבין המפלגות הערביות והתרחבות התהום הפעורה ביניהם. בתקופת כהונתה של הממשלה הנוכחית שרתה תחושת איום כללית בקרב המפלגות הערביות ובקרב הציבור הערבי בישראל, בשל הניסיונות של מפלגות הימין לקדם חוקים ותכניות שנתפסו בעיני האזרחים הערבים כמהלכים המאיימים על זהותם ועל זכויותיהם כמיעוט אזרחי ולאומי בארץ. תכניות אלה עוררו בקרבם התנגדות עזה, כמו תכנית פראוור ליישוב הבדואים (שנגנזה לבסוף), הצעת חוק הלאום, הקריאות לשינוי הסטטוס-קו בהר הבית ועידוד גיוסם של בני העדה הנוצרית לצה"ל. אמנם שום תכנית מהתכניות הללו לא קרמה עור וגידים (להוציא אולי העלייה בשיעור התגייסותם של הנוצרים לצה"ל), אך הן תרמו להגברת המתח, האיום והעוינות בין הציבור הערבי והמפלגות הערביות, לבין מפלגות הימין השותפות בקואליציה. איום זה עודד את הנכונות של המפלגות הערביות להתלכד ועורר צורך להגביר את כוחן באמצעות התאחדות למאבק על זהותם של האזרחים הערבים ועל זכויותיהם האזרחיות והלאומיות, לנוכח מהלכים שנתפסו כאיום קולקטיבי על העתיד של כלל המפלגות הערביות ועל עתידו של הציבור הערבי.

הגורם הרביעי להתלכדות הרשימות הוא התמוטטות המנהיגות והייצוג בקרב המפלגות הערביות, כפי שהיה בבחירות האחרונות לרשויות המקומיות בשנת 2013. אחת הדוגמאות הבולטות היא העיר נצרת: המועמד עלי סלאם ורשימתו העצמאית "נאסרת" (נצרת שלי) גברו על ראש העירייה הוותיק ראמו ג'ראיסי ממפלגת חד"ש, לאחר 28 שנים של שלטון מפלגתו בראשות העירייה.

* מנאל חריב היא דוקטורנטית בטכניון ועמיתת ניובאוור במכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS).

סלאם הביס גם את ח"כ חנין זועבי ממפלגת בל"ד, שהתמודדה מולו וזכתה ל-10% בלבד מקולות הבוחרים. המסר של האזרחים הערבים למנהיגי המפלגות היה ברור: הציבור הערבי אינו רוחש אמון במפלגות הקיימות בכל הקשור לניהול ענייניו המקומיים. מסר זה המשיך להופיע ברשתות החברתיות ובתקשורת סביב דמויות פוליטיות ותיקות וחלקן נאלצו לפרוש. בעקבות זאת התחוללה מהפכה של ממש במפלגת חד"ש ועלו מנהיגים חדשים וצעירים: חברי הכנסת מוחמד ברכה ועפו אגבאריה והח"כ לשעבר עיסאם מחייל נאלצו לוותר על ההתמודדות במסגרת הרשימה המפלגתית לבחירות בכנסת העשרים והמפלגה הציגה לבוחרים פנים חדשות, בהן עאידה תומא-סלימאן ואימן עודה, מזכ"ל חד"ש בן ה-40 המוביל את הרשימה המשותפת.

לנוכח שורת הגורמים שתוארו לעיל דומה כי הקמת רשימה משותפת הייתה בלתי נמנעת. שלא כתפיסה הרווחת בציבור הישראלי, העלאת אחוז החסימה לא הייתה הסיבה היחידה והעיקרית להקמתה, אלא רק זרז לתהליכים שהתרחשו ממילא והובילו למהלך ההיסטורי של ההתמודדות ברשימה משותפת.